

ПОЛІТИКА ЗАХИСТУ ВКЛАДІВ В КРАЇНАХ ЄВРОСОЮЗУ ТА УКРАЇНІ В ПЕРІОД ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

В статті розглянуто світовий та вітчизняний досвід функціонування докризової системи захисту вкладів. Проаналізовано внесені зміни у діяльність діючих систем захисту вкладів в країнах Євросоюзу та Україні в період фінансової кризи. Запропоновано шляхи покращення організації системи захисту вкладів в Україні з огляду на Європейський досвід.

Experience of functioning of world and domestic before crisis deposits defense system has been considered in present article. Changes of activity of present deposit defense system of European Union and Ukraine in period of financial crisis has been analyzed. Ways of improvement of organization of deposits defense system in Ukraine according experience of Europe has been proposed.

Ключові слова: система захисту вкладів, антикризовий вплив, гарантування вкладів.

Постановка проблеми. В умовах фінансової кризи, що панує сьогодні в економіці країн Європейської співдружності та Україні, є важливим розроблення чи посилення існуючих методів, важелів, інструментів боротьби із її причинами та наслідками. На перший план виходять інструменти та механізми, що мають антикризовий вплив. Одним із них є система захисту вкладів від їх неповернення, яка в Україні представлена Фондом гарантування вкладів фізичних осіб. Тому, досить важливим є визначити та порівняти напрямки проведення змін в системах захисту вкладів в країнах Євросоюзу та Україні щодо посилення захисту коштів вкладників.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням системи гарантування вкладів в Україні в різний період часу займалися такі науковці: Волосович С., Тринчук В. [1], Іщенко О. [2] та ін.

Постановка завдання. Метою даної роботи є дослідження політики захисту вкладів в країнах Європейського Союзу та Україні в період фінансової кризи і вироблення пропозиції щодо її покращення в Україні.

Виклад основного матеріалу. Для аналізу політики щодо захисту вкладів в країнах Євросоюзу та Україні в період фінансової та економічної криз, розглянемо умови функціонування діючих систем захисту вкладів, що були в країнах до початку кризових явищ.

Для зручності, порівняння докризових систем захисту вкладів в Євросоюзі та Україні відобразимо в таблиці 1 [3, 4].

Таблиця 1

Порівняльна характеристика докризових систем захисту вкладів в Євросоюзі та Україні

Ознака	В країнах Євросоюзу (Директива 94/19/ЄС від 30.05.1994 року)	В Україні (ЗУ «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» № 2740-III від 20.09.2001 року)
Об'єкт захисту	всі вклади, в тому числі фізичних осіб та суб'єктів господарювання	вклади фізичних осіб
Учасники системи захисту	кредитні установи (всі установи, які залучають депозити та надають кредити)	банківські установи та філії іноземних банків
Обмеження об'єкту захисту	вклади інших кредитних установ, власні кошти кредитної установи, вклади пов'язані з відмиванням грошей, та інші	вклади фізичних осіб, що використовуються для здійснення підприємницької діяльності, вклади суб'єктів господарювання, вклади пов'язаних осіб та інші
Участь учасників	обов'язкова	обов'язкова
Розмір відшкодування	20 000,0 євро	50 000,0 гривень
Обмеження розміру відшкодування	90,0% від гарантованої суми відшкодування	вклади менше 1 гривні не підлягають відшкодуванню
Термін виплати	3 місяці	3 місяці
Можливість продовження терміну виплати	2-разове 3-місячне подовження	продовження 3-місячного строку до 6-місячного у разі ліквідації системоутворюючого банку
Термін на визнання учасника неплатоспроможним	21 день	мінімально 1 місяць максимально 9 місяців
Правовий стан Фонду	державна, приватна чи змішана установа	державна установа
Джерела наповнення	визначають країни-члени або Фонди самостійно	початковий збір, регулярний збір, пеня, доходи від розміщення коштів Фонду та інші
Валюта об'єкту захисту	будь-яка валюта, але можливі обмеження лише валютою держави-члена та єку	гривня та іноземна валюта

Першою особливою різницею між діючими докризовими системами захисту вкладів в країнах Європейського Союзу та Україні є об'єкт захисту. На сьогодні діюча система гарантування вкладів в Україні забезпечує захист вкладів фізичних осіб, але з певними обмеженнями. Згідно з Законом України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» гарантуванню не підлягають вклади [3]:

- 1) членів наглядової ради, ради директорів і ревізійної комісії банку-банкрута;
- 2) працівників незалежних аудиторських фірм, що проводили перевірку банку-банкрута протягом останніх 3 років;
- 3) акціонерів, частка яких перевищує 10,0% статутного капіталу банку-банкрута;
- 4) третіх осіб, що діють від імені вкладників за попередніми пунктами;
- 5) вкладників, які не ідентифіковані ліквідаційною комісією;
- 6) вкладників, які отримують від банку-банкрута пільгові проценти та фінансові привілеї, що призвели до погіршення фінансового стану банку-банкрута;
- 7) що використовуються для здійснення підприємницької діяльності;
- 8) суб'єктів господарювання.

Таким чином, гарантуванню підлягають вклади фізичних осіб в національній та іноземній валюті на іменних рахунках та не використовуються для ведення підприємницької діяльності. Як ми бачимо, система гарантування вкладів в Україні направлена на захист вкладів, тобто ресурсної бази залученої від фізичних осіб. Проте, слід зазначити, що ресурсна база банківської системи включає не лише вклади фізичних осіб, а й вклади інших суб'єктів економіки (наприклад, банків, суб'єктів господарювання та ін).

В країнах Євросоюзу це всі вклади, тобто вклади і фізичних, і вклади суб'єктів господарювання. Проте, також з певними обмеженнями вклади інших кредитних установ; власні кошти кредитної установи; вклади, пов'язані із відмиванням грошей; та інші.

Також, до суттєвих відмінностей слід віднести учасників системи захисту вкладів. В Україні це лише банки та філії іноземних банків в країнах Євросоюзу, згідно з Директивою 84/19/ЄС [5]; це кредитні установи, до яких відносяться суб'єкти підприємницької діяльності, що проводять залучення вкладів на зворотній основі та надання кредитів за свій власний рахунок.

Поняття кредитної установи охоплює більшу кількість суб'єктів, оскільки воно включає і банківські установи, і небанківські установи (наприклад, кредитні спілки).

В Україні вже було кілька спроб запровадити систему захисту вкладів кредитних спілок. Так, 07.10.2008 року в черговий раз було подано проект Закону України «Про Фонд гарантування вкладів членів кредитних спілок» на розгляд Верховної Ради України [3]. Проте, він і досі перебуває там.

Діяльність кредитних установ в країнах Євросоюзу та банківських установ і філій іноземних банків в Україні базується на обов'язковій участі в системі захисту вкладів. В Україні система гарантування вкладів створювалась з самого початку на обов'язковій участі банків. В Євросоюзі не всі країни-члени до прийняття Директиви 94/19/ЄС від 30.05.1994 року вимагали від кредитних установ, що функціонували на їх території, обов'язкової участі в системах захисту вкладів (до них відносилась Італія). Проте, після прийняття даної Директиви, всі країни-члени ввели обов'язковість участі у діючих системах захисту вкладів.

До поширення кризи в Євросоюзі та Україні, діяли системи захисту вкладів із обмеженою сумою гарантування: в Євросоюзі – 20 000,0 євро, в Україні – 50 000,0 гривень. Проте, фактично в країнах Європейського Союзу гарантована сума вкладу не була 20 000,0 євро, оскільки Директивою 94/19/ЄС було встановлено обмеження в розмірі 90,0%, тобто розмір відшкодування становив 18 000,0 євро (20 000,0 · 90,0% / 100,0%).

Нормативний строк відшкодування захищених вкладів в країнах Євросоюзу та Україні співпадав і становив 3 місяці.

Кардинально відрізняється термін для визначення учасника неплатоспроможним. В країнах Євросоюзу він становив 21 день, а в Україні він міг тривати від 1 до 9 місяців.

Як бачимо, система захисту вкладів в країнах Євросоюзу була направлена на захист вкладів фізичних осіб та суб'єктів господарювання в банківських та небанківських фінансових установах з досить швидким строком їх відшкодування. В Україні ці умови не дотримувались.

В умовах фінансової та економічної криз Євросоюз та Україна внесли зміни в діючі системи захисту вкладів щодо посилення їх захисту. Відобразимо їх в таблиці 2 [3, 5].

Таблиця 2

Порівняльна характеристика змін в країнах Євросоюзу та Україні в діючих системах захисту вкладів в період фінансової кризи

Ознака	В країнах Євросоюзу (Директива 2009/14/ЄС від 11.03.2009 року)	В Україні (Зміни до ЗУ «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» № 639-VI від 31.10.2008 року)
Розмір відшкодування	50 000,0 євро, з 31.12.2010 – 100 000,0 євро	150 000,0 гривень
Термін виплати	20 робочих днів при можливому подовженні на 10 робочих днів	не змінився (3 місяці)
Термін на визнання учасника неплатоспроможним	5 робочих днів	не змінився (мінімально 1 місяць, максимально 9 місяців)
Джерела наповнення	не змінилися (визначають країни-члени або Фонди самостійно)	- 25,0% від перевищення кошторисних доходів НБУ від кошторисних витрат, але не менше 1,0 млрд грн; - можливість отримання кредитів від НБУ

З даних таблиці 2, ми бачимо, що країни Європейської співдружності в період фінансової кризи намагалися посилити захист вкладів. В Україні також були прийняті такі кроки.

В першу чергу, в країнах Євросоюзу було збільшено розмір відшкодування з 20 000,0 євро до 50 000,0 євро, тобто в 2,5 рази та планується, при позитивному висновку Єврокомісії, підвищення її з 31 грудня 2010 року до 100 000,0 євро, що складе 5-кратне загальне зростання. В Україні в кінці осені при поширенні фінансової кризи в вітчизняній економіці також диспутовали про підвищення розміру відшкодування. На розгляді фігурувало два варіанти: 100 000,0 гривень та 150 000,0 гривень. Верховна Рада України затвердила другий варіант. Проте, із підвищенням розміру гарантованого вкладу в 3 рази виникло питання стосовно достатності Фонду для забезпечення виплат при цих нововведеннях.

Ще з березня 2008 року були пропозиції Кабінету Міністрів України про збільшення початкового збору до Фонду з 1,0% до 2,0% та регулярного збору з 0,25% двічі на рік до 0,3% (з 0,5% річних до 0,6% річних). Зважаючи на фінансову кризу та на те, що підвищення розміру зборів з банків призведе до підвищення їх витрат, пов'язаних із залученням та обслуговуванням депозитів, які і так зростають через високий рівень інфляції, а також зростання процентних ставок за кредитами, що негативно вплине на економіку країни, дані зміни не були затверджені.

31.10.2008 року Верховна Рада України затвердила інший спосіб наповнення Фонду: шляхом щорічних внесків Національним банком України в розмірі 25,0% від перевищення кошторисних доходів над кошторисними витратами, але не менше 1 млрд грн; передбачена можливість отримання Фондом кредитів від Національного банку України під облікову ставку.

Крім підвищення гарантованого розміру вкладу, в Євросоюзі скоротили термін отримання вкладу його власником: по-перше, обмежили термін визначення учасника системи захисту неплатоспроможності 5 робочими днями (раніше виділявся 21 день); по-друге, зменшили термін проведення виплат до 20 робочих днів з можливістю продовження на 10 робочих днів (раніше – 3 місяці з можливим дворазовим 3-місячним продовженням).

Отже, мінімальний строк отримання коштів вкладником в Євросоюзі склало 25 робочих днів, тобто трохи більше 1 місяця, а максимально – 35 робочих днів, тобто біля 1,5 місяці. В Україні мінімальний строк так і залишився мінімально 4 місяці (3 місяці на виплату плюс 1 місяць на визначення неплатоспроможності) та максимальний 12 місяців (3 місяці на виплату плюс 7 на визначення неплатоспроможності).

Висновки. Таким чином, система захисту вкладів в Україні, базуючись на європейському та світовому досвіді, динамічно розвивається на основі вітчизняних особливостей функціонування економіки.

Поширення фінансової та економічної криз в Україні відобразилось у посиленні захисту вкладів вітчизняною системою гарантування вкладів в банківських установах.

Проте, нагальними питаннями для подальшого посилення захисту вкладів суб'єктів економіки України необхідно:

- 1) доповнити об'єкт захисту вкладів діючої системи гарантування вкладів в Україні вкладами суб'єктів господарювання;
- 2) запровадити систему захисту вкладів членів кредитних спілок;
- 3) скоротити період отримання коштів вкладником при настанні неплатоспроможності банківської установи;
- 4) посилити наповненість Фонду за рахунок його учасників.

Література

1. Волосович С., Тринчук В. Особливості й тенденції розвитку національної системи страхування банківських вкладів в умовах євроінтеграції // Вісник Національного банку України. – 2007. – № 8. – С. 28 – 34.
2. Іщенко О. Чи захищений сьогодні український вкладник? // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 10. – С. 44 – 50.
3. Офіційний сайт Верховної Ради України // www.rada.gov.ua.
4. Офіційний сайт Європейського парламенту // www.europarl.europa.eu.
5. Сайт Європейського Форуму страхування депозитів // www.efdi.net.

Надійшла 19.11.2009